

4. Weidevogelbescherming

RENÉ FABER EN STIJN VAN BELLEGHEM

Als gevolg van de zachte winter nam het weidevogeljaar 2008 al vroeg een vlucht. Veel weidevogelbeschermingsgroepen werven nieuwe, enthousiaste vrijwilligers en organiseerden startavonden die goed werden bezocht. Zoals gebruikelijk werden tijdens de opstartavonden de materialen verdeeld, maar ook werd in lezingen extra aandacht besteed aan verstoring en predatie van weidevogels en de bescherming van legfels op bouwland.

In maart organiseerden Landschap Noord-Holland en de Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Water, Land en Dijken gezamenlijk voor zo'n 80 vrijwilligers de beginnerscursus weidevogelbescherming. Nieuw en informatief was de gevorderdencursus weidevogelbescherming, waar zo'n dertig meer ervaren vrijwilligers samen met hun 'eigen' boer op cursus gingen. Eind april werden vrijwilligers in West-Friesland, Waterland en de Zaanstreek opgeleid tot 'grutto-alarmteller'. Alarmtellingen zijn een nieuw onderdeel binnen de weidevogelbescherming en worden steeds vaker toegepast om de kwaliteit van het beheer te kunnen meten. Naast de bescherming van de legfels wordt hiermee nadrukkelijker ingezet op de bescherming van kuikens. De vrijwilligers leerden (alarmerende) grutto's, die met hun kuikens in het veld lopen, te herkennen en tellen.

In 2008 zijn in Noord-Holland in meer dan 10 gebieden grutto-alarmtellingen gehouden. Vrijwilligers speelden hierin een sterk ondersteunende rol. Dat deden ze ook in de oprichting c.q. voortzetting van diverse weidevogelkringen in Noord-Holland. De weidevogelbeschermers anno 2008 houden zich dus bezig met een breed pakket aan zaken. Dit doen zij in ééndrachtige samenwerking met andere partijen zoals agrariërs, agrarische natuurverenigingen, terreinbeheerde organisaties en wildbeheereenheden. Zij worden daarbij ondersteund door middel van cursussen en contactavonden, waarop de voortschrijdende kennis over weidevogels in de hele provincie wordt gedeeld.

Coördinatie

- Noord-Holland: Landschap Noord-Holland, Stijn van Belleghem
- Waterland: Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Water, Land en Dijken, Wim Tijssen

Financiering

- Provincie Noord-Holland
- Nationaal Landschap Laag Holland
- Landschap Noord-Holland
- Nationale Postcode Loterij

Activiteiten

- Werven, opleiden en informeren van vrijwilligers en boeren
- Bijwonen en organiseren van starten/of evaluatieavonden
- Verspreiden van beschermingsmaterialen (stokken, nestbeschermers etc.)
- Opleidingen in het veld voor onervaren vrijwilligers door veldmedewerkers
- Verwerken en beheren van legfelgegevens
- Ontwikkelen en uitvoeren van gebiedsplannen voor de grutto, inclusief de coördinatie van de grutto-alarmtellingen door vrijwilligers
- Afstemming en samenwerking met Landschapsbeheer Nederland, andere provincies en agrarische natuurverenigingen.

Vrijwillige weidevogelbeschermers in Laag Holland onder één dak

Voor het behoud van de weidevogels is veel aandacht, geld en kennis nodig en er mag zeker geen versnippering zijn. Daarom ondertekenden de Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Water, Land en Dijken en Landschap Noord-Holland een samenwerkingsovereenkomst. Het doel is de weidevogels in Laag Holland nog beter te beschermen door gebruik te maken van elkaars kennis en ervaring. De samenwerkingsovereenkomst is een gevolg van de fusie van de twee Agrarische Natuurverenigingen in het midden van Noord-Holland. De voormalige Agrarische Natuurvereniging Waterland, één van de fusiepartners, coördineerde de 450 weidevogelbeschermers in Waterland, terwijl de 150 vrijwilligers van de oude Agrarische Natuurvereniging Tussen IJ en Dijken door Landschap Noord-Holland werden begeleid. Door het tekenen van deze overeenkomst is de begeleiding samengevoegd en komt de weidevogelcoördinator van Water, Land en Dijken (Wim Tijssen) in dienst bij Landschap Noord-Holland. In de binding en verbreding van de vrijwilligers in het boerenland zal de Vrijwilligersraad van Water, Land en Dijken een belangrijke rol blijven spelen. Ook gaan Landschap Noord-Holland en Water, Land en Dijken meer samenwerken bij het vele en nuttige vrijwilligerswerk in het agrarische landschap.

4.1 Weidevogelbescherming in cijfers

1033 Vrijwilligers

Verdeeld over 29 weidevogelbeschermingsgroepen waren er 1033 vrijwilligers actief. De coördinatoren van de vrijwilligersgroepen zijn voor Landschap Noord-Holland de eerste aanspreekpunten. Met hen worden afspraken gemaakt over bijvoorbeeld opstart- en evaluatieavonden, het bezorgen van het benodigde materiaal en het verzorgen van cursussen.

868 Meewerkende bedrijven

Op 868 bedrijven in Noord-Holland werd aan weidevogelbescherming gedaan. De legfels werden opgezocht door vrijwilligers of door de boeren zelf.

19.790 Beschermd hectaren

De weidevogelbescherming vond plaats op 19.790 hectare; hiervan is 16.039 hectare grasland en 3.751 hectare bouwland en overig land.

16.727 Legfels

In totaal werden 16.727 legfels beschermd van 31 soorten (weide)vogels. Waarvan 8.624 van de Kievit, 3.340 van de grutto, 2.047 van de scholekster en 1.659 van de tureluur. Van de kempaan, kwartel, kolgans, fazant, wulp en zwarte stern zijn geen nesten gevonden. Het percentage van de legfels dat niet is uitgekomen bedraagt 28%, waarvan 20% vermoedelijk door predatie.

Overzicht vinddata en –plaats eerste Kievitsei in Nederland (1998-2009)

Jaar	Datum	Plaats
1998	2 maart	Ermelo
1999	1 maart	Brabant
2000	Onbekend	Onbekend
2001	MKZ, 13 maart (NH)	Wormer- en Jisperveld
2002	7 maart	Brabant
2003	11 maart	Brabant
2004	13 maart	Eemnes / Schipluiden
2005	15 maart	Eemnes
2006	18 maart	Brabant
2007	7 maart	Utrecht
2008	3 maart	Eemnes
2009	8 maart	Eemnes

4.2 Het weer in voorjaar 2008

Voordat we het weidevogelseizoen gaan bekijken, blikken we eerst kort terug op het weer in het voorjaar van 2008. De weersomstandigheden en de effecten hiervan op de gewassen zijn immers zeer belangrijk met het oog op de broedomstandigheden van de volwassen vogels en de opgroeimogelijkheden van de kuikens. Januari 2008 was uitzonderlijk zacht en nat. Vooral in de 2e helft van de maand regende het regionaal langdurig en veel. De 1e week van februari verliep zacht en wisselvallig. Daarna viel tot en met 20 februari op de meeste plaatsen geen druppel neerslag. Vanaf de 21ste werd het weer opnieuw wisselvallig en zeer zacht. Februari was buitengewoon zonnig en gemiddeld genomen vrij droog. De eerste helft van maart was meestal wisselvallig en vrij zacht voor de tijd van het jaar. In de aanloop naar Pasen daalde de temperatuur tot zo'n 5 °C beneden het gemiddelde. Hierbij bleef het wisselvallig en viel de neerslag in de vorm van sneeuw. Aan het einde van de maand steeg de temperatuur weer tot boven de normale waarde voor de tijd van het jaar. Maart was zeer nat en bovengemiddeld zonnig. In april bleef het lange tijd te koud voor de tijd van het jaar. De zon scheen echter wel vaak en bovengemiddeld veel. Er viel niet veel neerslag, vooral niet in de tweede en derde week. Mei 2008 was de warmste maand in ruim een eeuw. Er waren veel zonnige, zomerse dagen en in Noord-Holland viel er zelfs zeer weinig regen. Omdat ook april al zo droog was, liep het neerslagtekort (neerslag minus verdamping) in Noord-Holland flink op. Vanaf 29 mei kwam het lokaal tot

zware onweersbuien waarbij in korte tijd veel neerslag viel. De eerste tien dagen van juni waren warm, met soms zware onweersbuien. Daarna volgde een licht wisselvallige en vrij koele periode. Qua neerslag was het wederom vrij droog, al liep de neerslag door lokale buien van plaats tot plaats sterk uiteen.

4.3 Indrukken uit het veld

Nadat net over de grens met de provincie Utrecht op 3 maart 2008 Hayo Piersma en Gert Bieshaar van de Weidevogelbeschermingsgroep Eemnes het eerste Kievitse van het seizoen 2008 hadden gevonden, was Uitgeester Adri Nielen op 5 maart succesvol in de Uitgeesterbroek. Hij vond hier het eerste Noord-Hollandse Kievitse. De Kieviten gingen dus al vroeg aan de leg. In maart werden al honderden legsels gemeld. Vaak broedden de Kieviten in graslanden op 'terpen' (een molshoop of een plak stalhooi die samen met ruige mest was uitgereden) omdat de leg startte in een zeer natte periode. De vroegste broeders werden bovendien overvallen door de kou: men kon in 2008 de Kieviten tussen de sneeuw zien zitten broeden!

Op 21 maart was – net als in 2007 – Wim Koster de gelukkige vinder van het eerste grutto-ei in Noord Holland. Hij vond het nest met 1 ei op een graslandperceel in de Bovenkerkerpolder in Amstelveen. Enkele grutto's volgden het vroege voorbeeld, maar de meeste meldingen kwamen toch tijdens de gebruikelijke aprilweken binnen. Eind maart werden ook de eerste tureluurlegsels gevonden. Toch had menig weidevogelaar de stellige indruk dat de tureluurs gedurende de eerste twee (koude) weken van april de leg uitstelden. Toen het daarna weer warmer werd, regende het tureluurnesten. Vrijwilligers vonden veel 'ééntjes' en 'tweetjes', die eenvoudig te vinden

waren doordat het gras nog relatief kort was. Dit ten gevolge van de natte en koude omstandigheden. Tureluurnesten werden dus 'als Kievitsnesten gevonden'. Soms werden de tureluureieren dan ook verward met die van de Kievit. Met spanning werd uitgekeken naar de scholekster. Zou deze soort zich - in tegenstelling tot het dramatische (droge) 2007 - weer een beetje hebben hersteld? Over de gehele periode gezien bleken meer broedende scholeksters te zijn waargenomen dan in 2007. Over de meer zogenaamde 'geheime' broeders krak-, slob-, kuif- en wilde eend en zomertaling kwamen gewoontegetrouw weinig berichten binnen. Ook over de weidezangvogels (veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart) werd weinig bericht. Er werden her en der territoria gemeld, maar dit drukte zich niet uit in concrete meldingen over nestvondsten.

Opvallend in 2008 was het feit dat er in bepaalde regio's meer over de mogelijke invloed van predatie werd gepraat dan in voorgaande jaren. Vooral uit Laag Holland kwamen veel opmerkingen, waarbij een duidelijke reden niet altijd aan te geven viel. Er werd zoals van ouds gesproken over vos en kraai, maar opvallend was ook het aantal meldingen van gespotte hermelijnen en wezels. Dit zou kunnen duiden op een slecht(er) muizenjaar, al dan niet in relatie tot een afwisseling van hele natte en hele droge perioden. Onder deze omstandigheden gaan grondpredatoren op zoek naar vervangende voedselbronnen, zoals eieren in weidevogelnesten.

4.4 Nabeschouwing weidevogelbeschermingseizoen 2008

Behalve dat weidevogelbeschermingsgroepen hun eerste indrukken doorgaven, registreerden zij ook alle gevonden legsels en bijbehorende beschermingshandelingen. Wat zeggen de verzamelde legselgegevens over de broedresultaten van 2008? Valt er iets te zeggen over de overleving van de kuikens? Wat hebben de weersomstandigheden en de broedsituatie voor de kuikens betekend?

Gevonden legsels in 2008

In 2008 werd op een vergelijkbaar aantal hectares aan weidevogelbescherming gedaan dan de afgelopen jaren, in totaal op zo'n 20.000 ha, waarvan zo'n 3.500 ha op bouwgrond. Er werden meer legsels gevonden dan in 2007. In totaal werden 16.727 nesten geregistreerd, waarmee het aantal nesten het peil van 2006 dicht naderde (17.091 beschermde nesten). Bij ruim 3.100 nesten werd een directe beschermingshandeling (nestbeschermers, nestverplaatsing op bouwland, e.d.) uitgevoerd met het oog op agrarische werkzaamheden als rollen, slegen, ploegen, bemesten, maaien en beweiden.

Het uitkomstresultaat van deze beschermde nesten lag gemiddeld op 77%. Op soortniveau herstelde de grutto (3.340) zich naar het peil van 2006 en werden van de tureluur meer nesten gevonden dan de afgelopen 4 jaar (1.659). De scholekster kwam ook weer meer tot broeden dan vorig jaar, maar in vergelijking met 2005 en 2006 zet de daling van het aantal gevonden legsels (2.047) onverminderd voort. Het aantal geregistreerde kievitsnesten (8.624) lag fors lager dan in 2007, maar was vergelijkbaar met 2006. Dit wil niet automatisch zeggen dat het aantal aanwezige kievitsparen sterk afnam. Als de kievitvrouw een succesvol eerste legsel achter de rug heeft en haar pullen groot weet te brengen, zal zij zeer zelden opnieuw tot een (vervolg)legsels overgaan. Bij de tureluur, en in mindere mate de grutto (opener nest) kan ook een 'waarnemerseffect' zijn opgetreden. Dit doordat het biologische moment van eileg samenviel met een periode van kou, waarbij door het korte(re) gras het nest eenvoudiger kon worden opgespoord. Het aantal gevonden nesten van krak-, kuif- en slobbeend nam toe. Van de zomertaling werden weer wat meer nesten (7) gevonden dan vorig jaar, het niveau van 2005 en 2006 werd echter niet gehaald. Er was een afname van het aantal gevonden legsels van veldleeuwerik (sterk), gele kwikstaart (licht) en graspieper (licht).

De uitkomstpercentages van kievit (73%), grutto (68%) en tureluur (69%) lagen lager dan in 2006 en 2005. De scholekster had met 76% uitkomstsucces een beter jaar dan 2007. Een voorname factor in het verlaagde uitkomstresultaat komt in de cijfers tot uiting in de predatie. Het provinciale percentage van 20% lag in 2008 enkele procenten hoger dan voorgaande jaren. Omdat het verlies van nesten door landbouwwerkzaamheden of verlaten niet substantieel hoger lag in voorgaande jaren, wijst dit op een verhoogde druk op de legsels. Opgemerkt dient te worden dat het landelijk predatiecijfer wat hoger ligt. Tijdens het landelijk grutto-onderzoek van 2000 en 2004 bedroeg de predatie 24 tot 27%. Bij het uitsplitsen van de veroorzakers van predatie valt op dat de predatie door hermelijn en/of wezel dubbel zo hoog was dan de afgelopen jaren. Deze stijging kwam vooral tot uiting in de regio

Uitgeest. Voor de overige predatoren (vos, kraai/meeuw e.d.) zijn er geen opzienbarende verschillen te constateren. Bij predatiecijfers is het belangrijk om een slag om de arm te houden. Dit omdat het lang niet altijd eenvoudig is om goed te bepalen wie de 'boosdoener' is; bovendien wordt in de helft van de geregistreerde predatiegevallen geen specifieke veroorzaker geregistreerd.

Nu een indruk van het weidevogelseizoen in Noord-Holland als geheel is ontstaan, is het ook interessant om **per deelgebied** naar de legselgegevens te kijken. Uit de gegevens blijkt dat ten opzichte van 2007 boven de lijn Hoorn-Alkmaar wederom veel nesten zijn gevonden met zeer goede uitkomstpercentages. In het midden van de provincie (Laag-Holland) herstelde het gemiddeld aantal legsels zich ten opzichte van 2007; maar dit effect werd teniet gedaan door grote predatieverliezen. In het zuiden van Noord-Holland was sprake van een redelijk jaar. Uiteraard is lokaal vaak sprake van grote(re) negatieve en positieve uitschieters; een korte indruk per deelgebied:

In **Laag-Holland** werden dit jaar weer veel nesten gevonden en beschermd, maar had men lokaal sterk te kampen met predatie. Kijkend per soort herstelde het aantal gevonden nesten van de grutto en slobbeend zich naar het peil van 2006, wist de scholekster zich enigszins te herstellen t.o.v. 2007, liep het aantal kievitsnesten gemiddeld gezien licht terug en deed de tureluur het goed. Lokaal gezien waren de verschillen groot. Zo nam het aantal nesten van de groepen in **Waterland, Westzaan, Krommenierwoudpolder** en **Oosterzijpolder** toe, maar nam dit af in **Assendelft, Uitgeest** en **Eilandspolder**. Gemiddeld genomen lag het predatiecijfer rond de 30%, waarmee Laag-Holland zeer bepalend was in de hoogte van het provinciale predatiecijfer (20%). In Waterland (predatiestijging > 3,5%), Assendelft (stijging >7%), Eilandspolder (verdubbeling van 14 naar 28%) en Uitgeest (stijging >10%) had men met een hogere predatie van doen dan gewoonlijk. Positieve uitzonderingen waren de groepen in de Krommenierwoudpolder (7% predatie) en Westzaan. De uitkomstgegevens - zoals de predatiecijfers reeds aantoonde - vielen vaak tegen: op veel plaatsen in Laag-Holland wisten grutto, kievit, scholekster en tureluur de 70% niet te halen. In de Krommenierwoudpolder en rond Westzaan was dit wel het geval.

De regio's gelegen tegen de Noord-Hollandse duinrand hadden zoals gewoonlijk te kampen met hoge verlies- en daarmee lage(re) uitkomstcijfers. Door het verdichte landschap aldaar ligt de predatie van nature hoger. Rond **Castricum** en **Heiloo** werden een paar honderd nesten gevonden, waaronder veel kieviten en een afnemend aantal grutto's, tureluurs en scholeksters. In **Heemskerk** werden goede resultaten behaald, met dank aan het daar geplaatste vossenraster. De weidevogelbeschermers van **Alkmaar** e.o. waren tevreden met een stijging van de grutto, een licht herstel van de scholekster en een stabiel aantal kievit- en tureluurnesten. Grutto en scholekster kenden mooie uitkomstcijfers, kievit en tureluur waren minder succesvol.

Ten zuiden van het Noordzeekanaal nam het aantal legsels dat door de weidevogelbeschermers van **Amstelveen e.o.** werd gevonden af. Dit valt vooral te verklaren uit de afname van de kievit, grutto en tureluur tot het peil van 2006, de scholekster bleef ten opzichte van 2007 stabiel. De uitkomstpercentages waren prima, de predatie was gemiddeld van karakter. **Vogelwerkgroep Ouderkerk** beleefde een redelijk jaar qua weidevogels. De vrijwilligers in de **Vechtstreek** vonden een vergelijkbaar aantal legsels met de afgelopen jaren, waarbij de uitkomstpercentages zeer hoog lagen door een sterk afgenomen predatie. De beschermers in de **Haarlemmermeer** tenslotte, bestreken dit jaar wat meer bouwpercelen waardoor het aantal beschermde kievitsnests fors toenam, tot boven de 50. Ook werden meer grutto's gevonden, terwijl het aantal scholekster stabiel bleef. Grutto en scholekster waren met een uitkomst tussen de 40 en 50% weinig succesvol, terwijl de kievit met 70% uitkomstsucces het beter deed.

Net als vorig jaar waren de resultaten boven de lijn Alkmaar-Hoorn zeer goed. **Schagen (Tringa)** had een gemiddeld goed jaar. Het aantal nests van de grutto nam toe, de kievit liet minder nests noteren dan vorig jaar, maar had goede uitkomstcijfers (75%). De scholekster was ook stabiel met een uitkomstpercentage van 77%. De tureluur tenslotte bleef ook redelijk op peil en deed het met 84% uitkomstsucces prima.

Weidevogelbeschermingsgroep Noorderkoggen, Obdam/Hensbroek, IVN West-Friesland en Wierhaven kenden een verdere toename van het aantal nests, al moet hierbij worden aangetekend dat er ook meer hectaren werden beschermd. Met uitzondering van Wierhaven lag het predatiepercentage bijzonder laag (< 5%), de uitkomstresultaten waren ook zeer goed (rond de 85%). Het aantal grutto's nam toe of bleef stabiel, de scholekster herstelde zich redelijk van 2007, er werden minder kievitsnests gevonden en de tureluur bleef op hetzelfde peil. Gemiddeld gezien waren op **Texel** - op het aantal kievitsnests na - de aantallen stabiel met goede uitkomstpercentages. De predatie was als gewoonlijk laag en lag rond de 10%.

4.5 Weidevogelkuikens

Een beschermd en uitgekomen nest is zeer belangrijk, maar hierna moet het uitgekomen kuiken ook vliegvlug zien te raken om in de toekomst de populatie te kunnen versterken. Legselgegevens zeggen echter weinig tot niets over het wel en wee van de kuikens. De enige betrouwbare graadmeter die we voor de overleving van kuikens voorhanden hebben, zijn de alarmtellingen. Deze vonden in 2008 - voor de grutto - in meer dan tien gebieden verdeeld over de provincie plaats. De tellingen werden uitgevoerd door professionals, die hierbij werden ondersteund door weidevogelbeschermers uit de regio. In bijna alle getelde gebieden kwamen voldoende kuikens groot. Hierbij wordt een Bruto Territoriaal Succes (BTS) vastgesteld, dat wordt gebaseerd door het aantal alarmerende gruttopen met kuikens te delen door het totaal aantal getelde territoria. Als dit succes boven de 50% ligt betekent dit dat er in het gebied voldoende gruttojongen vliegvlug zijn geworden. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de getelde gebieden allemaal behoren tot de betere weidevogelgebieden van Noord-Holland (*Onderzoeksbureau Van der Goes & Groot, rapport 2008-15*). Een mogelijke verklaring voor het goede kuikensucces is gelegen in de nattigheid van maart en de kou in het eerste deel van april. Op veel plaatsen kwam hierdoor de grasgroei later op gang, waardoor er wat later gemaaid werd dan gewoonlijk. Ook beheerafspraken als uitgesteld maaien zullen een positieve bijdrage hebben geleverd.

Met betrekking tot de andere weidevogelsoorten moeten we het doen met ooggetuigenverklaringen uit het veld. De tureluurkuikens zullen het waarschijnlijk goed gedaan hebben omdat zij direct na het uitkomen de greppel- en slootkanten opzoeken, en zich daardoor gewoonlijk beter kunnen redden dan de gruttokuikens. Kievitpullen waren er dit jaar vroeg bij. Hoewel de eerste lichte kievitkuikens in koude omstandigheden uit het ei kroop, bestaat de indruk dat het hen vrij goed is vergaan. Deze geluiden kwamen vooral uit de veenweidegebieden. Uit het noorden, waar veel kleigronden liggen waar kieviten op bouwgrond broeden, werden zorgen geuit over de toenemende droogte die de voedselsituatie voor de kuikens zou kunnen verslechteren. Al met al werden desalniettemin veel grote kievitpullen gesignaleerd. Over de scholekster minder te melden. Er werden helaas maar weinig vliegvlugge jongen gezien, iets wat goed te constateren is aangezien de pullen nog lang bij de oudervogels blijven en daardoor in het open veld opvallen. Ook over de eendensoorten en de zangvogels valt weinig te zeggen. Hiervan zijn te weinig waarnemingen beschikbaar - net als van de legsels - om conclusies te trekken.

Weidevogelbeschermingsgroepen Noord-Holland

1. Alkmaar

 Floris Parlevliet
Middelhof 47
1851 BW Heiloo

2. Heiloo

Harry Elzinga
De Ronge 52
1852 XD Heiloo
072-533 1264

3. Assendelft

 Piet Grotenhuis
Hornlaan 4
1566 VM Assendelft
075-687 5925

4. Behoud

Hekslootpolder
Tom van den Boomen
Leidsevaartweg 79
1206 NB Heemstede
06-557 15 290

5. Castricum

J. Kuys
Oosterbuurt 5
1902 RS Castricum

6. Den Helder

Fokke Terpstra
Praamstraat 103
1784 NL Den Helder
0223-635 363

7. Westelijk Eemgebied

Frits During
Klaproos 23
3755 HW Eemnes
035-531 0902

Gert Bieshaar
Zevenerdrift 16
1251 RC Laren
035-531 1002

8. Heemskerk

LNH is in gesprek met
opvolger van Ger Stoker

9. IVN Amstelveen

 Aad van Paassen
R. de Beeren-
broucklaan 44
1181 XT Amstelveen
020-641 2548

10. IVN Westfriesland

 Gé Bentvelsen
Nuwendoor 97
1613 LH Grootebroek
0228-514 568

11. Krommenier- woudpolder

Henny Furstenberg
Marienstraat 168
1852 SM Heiloo

12. Eilandspolder

Monique
van Hoogstraten
Boeijerstraat 1
1483 TG De Rijp
0229-674 516

13. Noorderkoggen

Harry Vrieze
Molenstraat 3
1655 KC Sijberkarspel
0229-591 618

 Bert Nap
Aurora 17
1716 DN Opmeer

14. Obdam/ Hensbroek e.o.

Tinus Waaijer
Zandwerven 19
1715 KL Spanbroek

 Jan Lugtig
Brederodelaan 31
1713 BL Obdam

15. Ouderkerk

E. van de Berg
Sluisvaart 150
1191 HH
Ouderkerk a/d Amstel
020-496 4696
www.sso-ouderkerk.nl

16. Schagen

Ben de Wit
Tulpstraat 13
1756 AP 't Zand
0224-591 403

17. Oosterzijpolder

Peter Scholten
Dompvloedlaan 20
1851 NP Heiloo
072-533 6397

Herman Pols
Oranjelaan 15
1815 JP Alkmaar

18. Spaarnwoude

Martin Ikelaar
Rosenholm 42
2133 EL Hoofddorp
023-563 1239

19. Water, Land en Dijken

Koemarkt 53-1
1441 DB Purmerend
0299-437 463

20. Texel

 Giel Witte
Noordwester 39
1791 HE Den Burg
0222- 313 895

21. VWG-Uitgeest

 Cees den Nijs
Graskamplaan 41
1911 LH Uitgeest

22. Weilanden Henk Al

Bob van Duin
Uranuslaan 40
1562 XR Krommenie
075-628 7445

23. Vechtstreek

Tina van Putten
Hobbemalaan 14
1399 EV Muiderberg
0294-261 994

24. Westzijderveld Zuid-Oost

Herman Hop
Burgemeester
Smitstraat 29
1501 RN Zaandam

Klaas van 't Veer
Westzanerdijk 246
1507 AN Zaandam
075-615 6116

25. Westzaan

G. Groot
J.J. Allanstraat 170
1551 RP Westzaan
075-614 3992

Tijs Klerk
Hendrik
Andriessenstraat 41
1544 MT Zaandijk

26. Nauerna

M. Roos
Burg. Versteegenstraat 26
1551 TD Westzaan
075- 628 7214

27. Wieringen

Marco van der Lee
Buurtje 30
1619 JS Andijk
0228-597 190

28. Zwanenburg (Haarlemmermeer)

Bart Vink
Wethouder
Rijkeboerweg 89
1165 NK Halfweg
020-497 2200

29. Hempolder

Onno Steendam
Hemweg 1
1921 AM Akersloot
0251-321 134

Winnar Gouden Grutto

4. Weidevogelbescherming

Tabel 4.1 Legsels per soort 2008

	resultaat					verlies					
	totaal	bekend	uitgekomen	% uitgekomen	niet uitgekomen	prelatie	beweiden	werkzaamheden	verlies	overige	onbekend
Bergeend	14	14	10	71.43	4	1	0	0	3	0	0
Bontbekplevier	5	3	2	66.67	1	0	0	0	0	0	1
Brandgans	15	14	3	21.43	11	0	0	0	11	0	0
Canadese gans	1	1	1	100.00	0	0	0	0	0	0	0
Fuut	1	1	1	100.00	0	0	0	0	0	0	0
Gele kwikstaart	32	26	22	84.62	4	4	0	0	0	0	0
Graspieper	16	8	8	100.00	0	0	0	0	0	0	0
Grauwe gans	17	16	3	18.75	13	12	0	0	1	0	0
Grutto	3340	2843	1919	67.50	924	680	12	19	130	6	77
Kievit	8624	7699	5606	72.81	2093	1476	38	172	274	11	122
Kleine plevier	2	2	0	0.00	2	1	0	0	1	0	0
Kluut	7	4	1	25.00	3	3	0	0	0	0	0
Knobbelzwaan	31	21	10	47.62	11	1	0	0	8	0	2
Kokmeeuw	5	5	5	100.00	0	0	0	0	0	0	0
Krakeend	58	47	34	72.34	13	8	0	0	4	0	1
Kuifeend	46	31	26	83.87	5	3	0	1	1	0	0
Meerkoet	234	202	151	74.75	51	44	0	0	3	0	4
Nijlgans	2	2	2	100.00	0	0	0	0	0	0	0
Patrijs	3	3	2	66.67	1	0	0	0	1	0	0
Scholekster	2047	1726	1317	76.30	409	296	9	21	40	2	41
Slobeend	249	203	130	64.04	73	32	0	8	28	0	5
Tafeleend	3	3	3	100.00	0	0	0	0	0	0	0
Tureluur	1659	1412	980	69.41	432	294	13	15	76	5	29
Veldleeuwerik	19	11	8	72.73	3	1	0	0	0	0	2
Visdief	20	19	9	47.37	10	9	0	0	0	0	1
Waterhoen	14	11	10	90.91	1	1	0	0	0	0	0
Watersnip	1	1	1	100.00	0	0	0	0	0	0	0
Wilde eend	253	210	134	63.81	76	45	2	5	19	0	5
Wintertaling	1	0	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0
Witte kwikstaart	1	1	1	100.00	0	0	0	0	0	0	0
Zomertaling	7	6	5	83.33	1	1	0	0	0	0	0
Totaal	16727	14545	10404	71.53	4141	2912	74	241	600	24	290
Percentage van bekend resultaat			71.53		28.47	20.02	0.51	1.66	4.13	0.17	1.99

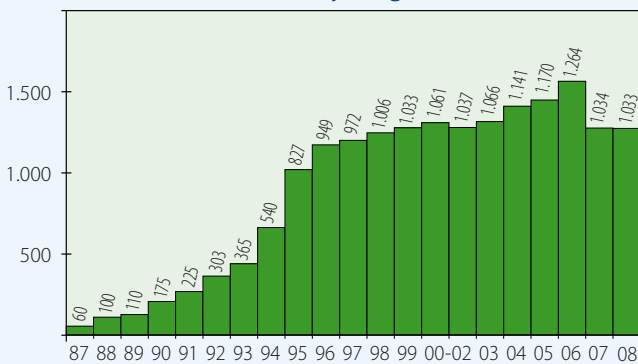

Tabel 4.2 Beschermingsactiviteiten 2008

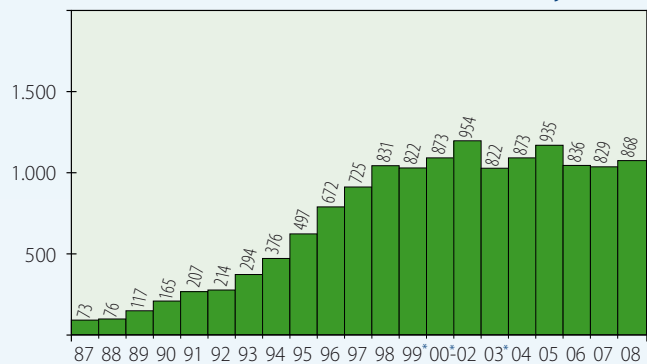
	AA	BM	GB	NB	OM	OV	PE	RS	ZP	Totaal
Bontbekplevier							1			1
Gele kwikstaart			1		2					3
Graspieper		1								1
Grutto		129	3	90	252	13	25	28	13	553
Kievit	24	336	136	207	140	119	342	165	138	1607
Kluut	2									2
Krakeend		2		2	5					9
Kuifeend				1	7					8
Meerkoet					5	6		1		12
Scholekster	15	78	56	91	97	32	105	9	35	518
Slobeend		15		7	31	1	1	2		57
Tureluur		63	1	79	135	5	9	14	5	311
Veldleeuwerik				1	2					3
Visdief				4						4
Wilde eend		5		7	8	7	4		5	36
Wintertaling					1					1
Zomertaling					1					1
Totaal	41	629	197	489	686	183	487	219	196	3127
% van totaal	1.31	20.12	6.30	15.64	21.94	5.85	15.57	7.00	6.27	

AA = bij aanaarden, BM = bij bemesten, GB = bij gewasbescherming, NB = bij beweiden, OM = bij maaien, OV = bij overige activiteiten, PE = bij ploegen en/of eggen, RS = bij rollen en/of slepen, ZP = bij zaaien en/of poten

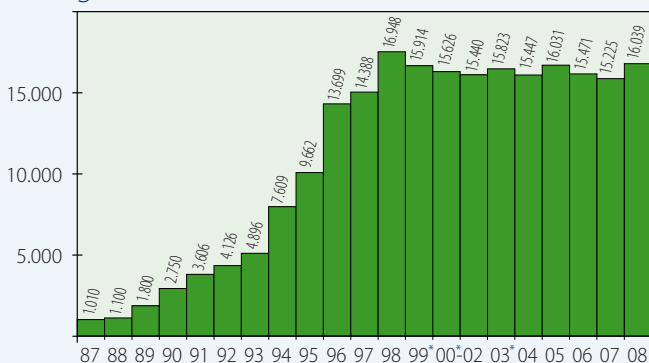
Grafiek 4.1 Aantal vrijwilligers

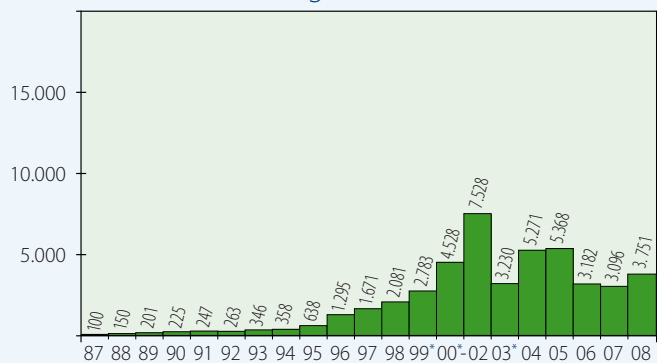
Grafiek 4.2 Aantal meewerkende bedrijven

Grafiek 4.3 Aantal beschermde hectaren grasland

Grafiek 4.4 Aantal beschermde hectaren bouwland en overig land

* Aanvulling bij grafieken 4.2, 4.3 en 4.4: Doordat in deze jaren de resultaten van enkele agrarische natuurverenigingen niet konden worden opgenomen, lijkt hier een daling te zijn opgetreden. In werkelijkheid waren de aantallen meewerkende bedrijven en beschermde hectaren waarschijnlijk hoger.

5. Opzet Weidevogelkringen in Noord-Holland

STIJN VAN BELLEGHEM

Om weidevogels voldoende te beschermen worden samenwerkingsverbanden op polderniveau tussen boeren, vrijwilligers, wildbeheerders, natuurorganisaties en gemeenten opgericht. Hierbij is het op korte termijn belangrijk om te investeren in die gebieden waar weidevogels nog rijkelijk aanwezig zijn of te investeren in gebieden die zich potentieel tot een rijk weidevogellandschap kunnen ontwikkelen.

Om de negatieve ontwikkeling van de laatste jaren om te buigen naar stabiele en vervolgens stijgende aantallen weidevogels, is een beheer gericht op zowel de bescherming van nesten als de kuikens nodig. Kort gezegd is dit ook de essentie van het werk dat op dit moment in de regionale weidevogelkringen plaatsvindt.

Bij deze aanpak worden terreinen van boeren, particulieren en natuurorganisaties in samenhang met elkaar bekeken en geanalyseerd op knelpunten. Landschap Noord-Holland heeft als natuurbeheerder en aanspreekpunt voor de vrijwilligers, samen met een aantal agrarische natuurverenigingen veel kennis en ervaring opgedaan over weidevogelbeheer. In de verschillende weidevogelkringen in Noord-Holland kan deze kennis met alle betrokkenen worden getoetst en gedeeld. Dat moet leiden tot beter weidevogelbeheer in zowel reservaten als in het gewone boerenland. Uit onderzoek in Laag Holland blijkt namelijk dat in gebieden met een combinatie van reservaat en agrarisch natuurbeheer de meest duurzame weidevogelpopulaties voorkomen.

VELDLEEUEWERIK • FOTO: PAUL HOBSON / FOTONATURA

Werkt het?

Samen met de betrokkenen uit het gebied wordt gekeken naar de omgevingsfactoren in een weidevogelgebied en het beheer dat de weidevogelkuikens nodig hebben voor voldoende voedsel en schuilmogelijkheden. Gerichte tellingen, uitgevoerd door getrainde vrijwilligers in de loop van het weidevogelseizoen, geven inzicht in de voorkeuren van de vogels en of er genoeg 'kuikenland' aanwezig is. Door dit op kaart te zetten kunnen boeren en beheerders daar rekening mee houden in de bedrijfsvoering. Indien nodig kan het beheer tijdig worden gewijzigd in overleg tussen agrarische natuurvereniging, agrariër, veldmedewerker en vrijwilliger. Dit kan direct resultaat opleveren voor de vogels.

Nestbescherming, het opsporen, markeren en beschermen van weidevogelnesten door vrijwilligers en boeren blijft onverminderd belangrijk, maar staat niet meer op zich zelf. We zijn pas tevreden als het ons samen lukt om voldoende kuikens vliegvlug te krijgen!

5.1 Waar zijn weidevogelkringen opgericht?

Vanuit het landelijke project 'Nederland Weidevogelrijk', getrokken door de koepel van Agrarische Natuurverenigingen, Natuurlijk Platteland Nederland en Natuurlijk Platteland-West, heeft men (net als in 2007) in de weidevogelkringen Ronde Hoep, Bovenkerkerpolder en Texel weer plannen voor gebiedsgericht weidevogelbeheer uitgewerkt en uitgevoerd. Samen met de ANV Water, Land en Dijken zijn met steun van Nationaal Landschap Laag Holland drie weide-

vogelkringen opgericht: Zeevang, Waterland-Oost en Alkmaardermeer-Zuid. Met de ANV West-Friesland heeft Landschap Noord-Holland in het kader van de Kwaliteitsimpuls 2008, de weidevogelkring Lage Hoek/Berkmeer opgericht.

5.2 Uitgelicht voorbeeld: Weidevogelkring Lage Hoek en Berkmeer

Werkwijze

Na een korte inventarisatieronde in het begin van het voorjaar door de veldmedewerker van de ANV onder de agrariërs in beide polders, bleek men open te staan voor extra maatregelen die de gruttokuikens ten goede komen. Er werd een startavond georganiseerd voor alle betrokkenen waarop gesproken is over biotoopeisen van de grutto's, mozaïekbeheer, graslandgebruiksplannen per bedrijf, alarmtellingen en het al aanwezige- en nog gewenste beheer. Na de oprichting van weidevogelkring, gaven de agrariërs wel aan moeite te hebben met de administratieve lasten, maar hiervoor zegde de ANV ondersteuning toe.

Door het ecologisch onderzoeksbureau Van der Goes & Groot werden de territoria van de grutto in de periode april-mei in kaart gebracht. In mei en begin juni (week 19 en 21) werden met vrijwilligers alarmtellingen uitgevoerd, onder leiding van Landschap Noord-Holland. Daarnaast werd het landgebruik in kaart gebracht. Vanaf begin mei gaan de eerste agrariërs meestal maaien; een cruciale periode voor gruttonesten en kuikens. Tijdens een bijeenkomst van de weidevogelkring in deze belangrijke periode, probeert de veldmedewerker dan aanvullende maatregelen te treffen op het boerenland. Tijdens de evaluatiebijeenkomst bleek dat 11 bedrijven extra maatregelen hebben afgesloten. Op 15 ha werden extra vluchtstroken gerealiseerd, en op 4 ha werd het maaien uitgesteld.

Voor het afsluiten van éénjarige contracten was veel animo; de ANV heeft hierbij overigens wel (uit eigen bijdrage) de vergoeding voor vluchtstroken en uitgesteld maaien verhoogd naar € 600/ ha. Deze verhoging was noodzakelijk omdat de agrariërs in dit gebied voldoende alternatieven hebben om het land economisch effectiever te gebruiken (verhuur voor bollen, groenten).

Lage Hoek

Polder de Lage Hoek (251 ha) ligt ten westen van Opmeer in Noord-Holland. Ongeveer 40 ha wordt beheerd als reservaat, er is 100 hectare regulier beheer en op 110 ha liggen contracten via de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN). Er zijn 45 territoria van de grutto vastgesteld, met een gemiddelde dichtheid van 18 paren per 100 ha. De grutto's zitten vooral in percelen met uitgestelde maaidatum en in juniland, de dichtheid is

hier 35 paren per 100 ha. Volgens de Alterra-Evaluatie van het weidevogelbeheer (Beheer op Maat) is er theoretisch gezien voldoende oppervlak laat maailand aanwezig voor de aanwezige grutto's. Toch bleken 15 grutto's te broeden op percelen die al in week 19 worden gemaaid en is er niet overal voldoende kuikenland in de nabijheid aanwezig.

Realisatie kuikenland en broedsucces

Rekening houdend met de verdeling van de territoria, is er in de zuidpunt van het gebied gedurende het hele seizoen te weinig kuikenland. Dit heeft vooral te maken met de concentratie van grutto's ter plaatse, en percelen waarvoor geen beheer is ingevuld. Of de paren in de zuidhoek werkelijk problemen hebben, is afhankelijk van de timing van de grutto's en de beweeglijkheid van de gruttogezinnen. Slagen ze erin het juniland te bereiken? Gezien het feit dat minimaal 62% van de gruttoparen het hele seizoen tenminste één ha kuikenland tot z'n beschikking heeft, kon een redelijk broedsucces verwacht worden. Het broedsucces kon worden ingeschat door het aantal territoria in verhouding te stellen met het aantal alarmende gruttoparen, wat een hoog BTS van 76% opleverde.

Berkmeer

De polder Berkmeer (258 ha) ligt boven Heerhugowaard en sluit aan op de polder Lage Hoek. Ongeveer 20 ha wordt beheerd als reservaat, er is 60 ha regulier beheer en op 180 ha liggen SAN-contracten. In totaal broeden er 62 gruttoparen in deze polder en bedraagt de gemiddelde broeddichtheid ca 24 broedparen per 100 ha, wat op landelijk niveau redelijk is te noemen. Opvallend is dat de grutto's zich met ruim 30 paren concentreren op het 15 juniland. Op de direct aangrenzende percelen, waar begin mei wordt gemaaid, is de dichtheid ook vrij hoog. Een andere concentratie aan nesten is te vinden in de zuidwestpunt, op 8 juniland en aangrenzende percelen. Opvallend in deze polder is dat het aanwezige juniland geheel is bezet en dat de omringende percelen in mei slechts de beschikking hebben over vluchtheuvels als er ruimschoots hergroei voorhanden is.

Realisatie kuikenland en broedsucces

Het onderzoek in 2008 wijst uit dat de hoogste dichtheden aan grutto's vooral gerelateerd zijn aan land dat vanaf 6 of 15 juni wordt gemaaid. Door de goede verhouding tussen het aantal territoria en het aantal alarmerende gruttoparen kon ook in deze polder worden vastgesteld dat het broedsucces hoog was. Voor een aantal paren leek het kuikenland echter te ver weg. Uit de tellingen bleek dat percelen met lang gras overduidelijk favoriet zijn bij gruttogezinnen. Wellicht bestaan er nog mogelijkheden om het areaal aan kuikenland te vergroten. Verspreid over de polder ligt namelijk 50 ha matig extensief begraasd grasland dat mogelijk als kuikenland kan worden benut. Met behulp van alarmtellingen en een wisselende veebezetting zou dit in de toekomst uitgezocht kunnen worden. De samenwerkende partijen willen het komende jaar in ieder geval verder met het verbeteren van het weidevogelbeheer.

6. Speciale Projecten

6.1 Grutto's en plas-drasterreinen

FRANK VISBEEN EN DAVID TEMPELMAN

Plas-drasterreinen zijn in trek bij weidevogels, zoals de grutto en verschillende eendensoorten. Deze terreinen kenmerken zich in het voorjaar door ondiep water (gemiddeld 20-30 cm diep) met veelal slijkige randen en een afwisseling van diepere en ondiepe tot droge delen. Weidevogels zijn op deze plas-dras terreinen vaak massaal aanwezig en om te rusten en te slapen, maar ook om voedsel te vinden. Uit het weidevogelonderzoek in Laag Holland (van 't Veer & Scharringa 2008) bleek dat plas-dras locaties soms erg gunstig kunnen zijn voor de weidevogelstand. In deze bijdrage gaan we in op onderzoek wat is uitgevoerd in de Zeevang en recent onderzoek uit 2008 naar grutto's op slaapplaatsen.

6.1.1 Onderzoek Zeevang

In het voorjaar van 2007 is in de polder Zeevang onderzoek uitgevoerd naar de rol van plas-dras percelen en onder meer de grondwaterstand bij de vestiging van grutto's. Hierbij werd onderzocht in hoeverre grutto's baat hebben bij de aanleg van een plas-dras perceel in een gebied, en of de aanleg ook broedparen naar een gebied kan lokken. Om daar inzicht in te krijgen zijn in totaal 24 grutto's gevangen en geringd op plas-dras percelen

bij agrariërs. Door de geringde vogels te volgen wist men precies waar de dieren actief waren. Uit het onderzoek bleek dat de meeste geringde grutto's werden waargenomen in de directe omgeving van het plas-dras perceel waarop ze gevangen waren. De gemiddelde afstand tussen de nestplaats en het plas-dras perceel varieerde tussen 60 en 1240 m en bedroeg gemiddeld ongeveer 550 m. In het gebied lagen meerdere plas-dras percelen, maar deze lagen meestal verder van de broedlocatie dan de plas-drasplek waarop ze gevangen waren. Grutto's met territoria dicht bij een plas-dras perceel maken dus vaker gebruik van zo'n perceel dan vogels die verderop broeden. De belangrijkste conclusie uit het onderzoek is dat de aanleg van plas-dras percelen niet automatisch leidt tot een hogere dichtheid aan grutto's in de nabije omgeving. Ook bleek uit de studie dat de grondwaterstand erg bepalend is bij de vestiging de grutto. Hierbij is een hoge grondwaterstand belangrijker dan de dichtheid aan prooidieren (wormen) of de indringingsweerstand van de bodem. Als mogelijk verklaring opperen de onderzoekers dat de grutto de grondwaterstand en het bodemvocht indiceren als kwaliteit van het toekomstige opgroei habitat (Klein et al. 2008).

6.1.2 Onderzoek op plas-drasterreinen 2008

Het Kenniscentrum Weidevogels heeft in 2008 het initiatief genomen om op plas-dras terreinen onderzoek te verrichten. We wilden zo te weten komen welke vogels in welke periode gebruik maken van deze plekken. Daarnaast is nagegaan hoe de aantallen zich in de loop van de tijd ontwikkelen. De aandacht is uitgegaan naar wulp, scholekster, kemphaan en in het bijzonder de grutto. Van de grutto is vooral naar de doortrek, de bezetting van de broedgebieden en het aandeel IJlandse Grutto's gekeken.

In het voorjaar van 2008 zijn door zestig vrijwilligers in Noord-Holland op meer dan veertig locaties slaapplaatsstellingen uitgevoerd (figuur 1). Van de

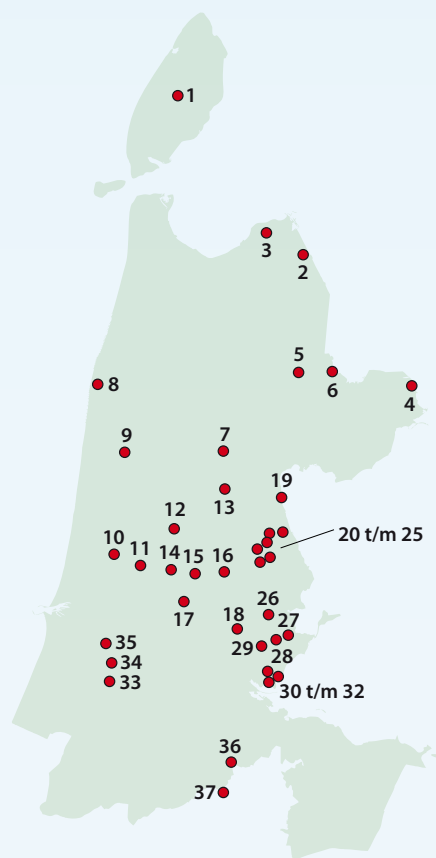
meeste terreinen zijn alleen gegevens verzameld in het vroege voorjaar. Na begin mei vallen de meeste tijdelijke plas-dras percelen droog en zijn ze voor vogels niet meer interessant. Van terreinen die permanent plas-dras staan, zijn van bijna het gehele jaar gegevens verzameld, zoals van Waverhoek, kleine polder IJdoorn, De Putten, Kalverpolder, Gruijters, Eilandspolder en enkele waterbergingsgebieden bij Hensbroek en De Ven.

Naast de vogeltellingen zijn ook gegevens verzameld van de kenmerken van de plas-dras percelen, zoals de grootte, ligging, hoeveelheid water, storende elementen in de omgeving en de waterdiepte. Deze gegevens kunnen informatie geven over de vraag waarom de ene plas-dras veel vogels trekt en de andere juist niet. Daarnaast is een verkennende studie uitgevoerd naar de bodemfauna en kleine waterdieren (macrofauna) op plas-draspercelen. Dit om meer informatie te verkrijgen over mogelijk voorkomende voedselbronnen. Voor de grutto zijn hieronder de belangrijkste bevindingen weergegeven.

Grutto

In de aankomstperiode van de grutto (februari en maart) zijn de hoogste aantallen vastgesteld op 14 maart, met een totaal van 9.500 vogels. Grote aantallen zijn gezien bij het Landje van Geijsel (3.400) en de Waverhoek (2.400) en verder in Waterland-Oost en het Wormeren Jisperveld. Opvallend is dat de maxima van de individuele terreinen niet samenvallen. In Amstelland wordt de top rond eind februari, terwijl deze in Waterland twee weken later valt. In het Noord-Hollands Midden zijn half maart ruim 4.000 vogels waargenomen. Mogelijk ligt het aantal nog hoger omdat de tellingen uit het Oostzanerveld, de Zeevang en de Kogen niet volledig zijn.

Als we de gegevens vergelijken met tellingen uit de jaren negentig, dan zien we een sterke afname. Opvallend is dat de slaapplaats in het Varkensland is verlaten. In het Wormer- en Jisperveld zijn er in 2008 ruim 1.600 vogels geteld, tegen 6.000 in 1997 (Fabritius 1998). Gezien de recente afname van het aantal broedende grutto's in ons land, is in de toekomst een nog verdere afname op de slaapplaatsen te verwachten.

Figuur 1. Ligging van de plas-drasterreinen met nummer en toponiem en tussen haakjes het aantal terreinen:
 1. Westerkolk; 2. Dijkgatsweide; 3. Wieringen; 4. Waterberging De Ven; 5. Waterberging Twisk; 6. Onderdijk; 7. Waterberging Hensbroek; 8. De Putten; 9. De Loterijlanden; 10. Grote Ven; 11. Eilandspolder (2); 12. De Mijzen; 13. Wormer en Jisperveld (2); 14. Jisp; 15. Neck; 16. Kalverpolder (3); 17. Ilperveld; 18. Schardammerkoog; 19. Klemweg; 20. Middellie; 21-23. Hobrede; 24-25. Kwadijk; 26. Monnikenbroek; 27. Zuiderwoude; 28. Belmermeer; 29. Broekermeer; 30-32. Kinsel(dam) en Kleine Polder IJdoorn; 33-35. Gruijters, Plasje Spaanrwoude en Buitenliede; 36. Landje van Geijsel; 37. De Waverhoek.

Tabel 1 Aantal grutto's op slaappleaatsen in het veenweidegebied in Noord-Holland 1990-1997 (Fabritius 1998).

Max in maart	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Mijzen en Eilandspolder	1450	3000	1600	1200	1000	1000	1200	900
De Hulk, Kogen en de Zeevang	1650	3500	2700	1500	1200	1200	1200	1500
Oostzanerveld	2000	10000	8000	6000	4000	1500	800	600
Varkensland	1600	12000	9000	6000	5000	4000	3500	2500
Waterland-Oost	2000	6000	12000	8000	6000	5000	2200	2800
Wormer en Jisperveld	2000	6000	7000	7000	6000	6000	6000	6000
totaal aantal grutto's	10700	40500	40300	29700	23200	18700	14900	14300

In figuur 2 is te zien dat in de tweede helft van april er nauwelijks meer grutto's op de slaappleaatsen worden gezien. Vanaf eind maart blijven de grutto's namelijk steeds meer in hun territorium. Na half mei beginnen de aantallen weer toe te nemen. Omdat vanaf half mei er bijna geen vervolglegels meer van de grutto voorkomen, kan worden aangenomen dat dit vogels zijn die door allerlei oorzaken hun legsel en of jongen zijn verloren. De eerste jongen zijn op 6 juni op de slaappleaatsen gezien. Op enkele plekken zien we grote aantallen grutto's verschijnen, zoals in de polder IJdoorn, de Eilandspolder en De Waverhoek, met een maximum van 4.000 vogels op 6 juni. Na half juni valt in de IJdoorn en de Kalverpolder de plas-dras plek droog en slapen hier geen vogels meer. Eind juni werden op Wieringen door Wim Tijsen meer dan 1.000 grutto's waargenomen op graslanden waar maar een zeer gering aandeel jongen is geteld. Deze vogels hebben waarschijnlijk op het Normenven geslapen. Eén van de waargenomen vogels was in Friesland geringd. Waarschijnlijk vindt er in die periode snelle doortrek plaats van vogels naar het zuiden en naar plekken waar voldoende voedsel is te vinden. Na half juni nemen de aantallen grutto's snel af en zullen de meeste volwassen vogels al naar het zuiden zijn weggetrokken.

Jongentelling van de grutto

Vanaf juni is er aan de tellers gevraagd om op de slaappleaatsen ook het aandeel jonge grutto's vast te stellen. Tijdens de telling is daarvoor een steekproef genomen door een groep te bekijken en daarvan het aandeel jongen te bepalen. In juni zijn op diverse plekken zeer lage aantallen jonge grutto's gezien. In de polder IJdoorn werden 7 jongen op 6 juni waargenomen in een groep van 147 vogels (7%). Tijdens de landelijke telling op 4-5 juli zijn in Noord-Holland 170 jongen waargenomen, waarvan onder meer 120 in de Waverhoek, 29 in Dijkatsweide en 18 op ondergelopen bollenveldjes; en op 18-19 juli 22 jongen op Texel, 20 in de Gruiters en 90 in de Waverhoek. In de Waverhoek hebben we voor vier data het jongenpercentage kunnen vaststellen: 13 juni:6%, 27 juni 24%, 4 juli 60% en 18 juli 64% jongen. Het jongenpercentage neemt toe terwijl de totalen afnemen. De volwassen vogels trekken blijkbaar eerder weg dan de jonge vogels. Een voorbeeld daarvan is een gekleurde

grutto die met jongen op 27 mei werd waargenomen bij Hobrede. Op 27 juni werd dezelfde vogels gezien in Zuid Spanje (Klein 2008). Het hoogste aantal jongen is eind juni door Leon Kelder waargenomen in de Dijkatsweide op Wieringen, namelijk 180 jonge grutto's (informatie W.Tijsen). Het jongenpercentage is echter niet bekend.

Landelijk zijn de grootste aantallen in de Oostvaardersplassen vastgesteld. Op 11 juli zijn ruim 1200 grutto's waargenomen waarvan bijna 800 jongen. Op 11 juli zijn in de Oostvaardersplassen 780 en in het Lauwersmeer 50 jongen geteld. Op een paar andere plaatsen hebben diverse waarnemers nog eens 60 jonge vogels gemeld. Voor dit weekend is landelijk de teller gestokt op een totaal van 890. In het tweede landelijke telweekend van 18-20 juli zijn op 22 plaatsen 511 jongen geteld met in de Oostvaardersplassen 261. Uit het landelijk onderzoek blijkt dat in 2008 het laagste aantal is vastgesteld van de afgelopen drie jaar (Gerritsen 2008).

6.1.3 Onderzoek naar bodem- en macrofauna

In 2008 is door Aqua Sense Amsterdam een verkennend onderzoek uitgevoerd op een viertal plas-drasterreinen in Waterland. Met dit onderzoek werd voor het eerst ervaring opgedaan met het verzamelen en identificeren van voedselbronnen op de plas-dras plek. De doelstelling van deze studie was om inzicht te verkrijgen wat een plas-dras plek kan bijdragen aan voedsel en voedselbeschikbaarheid voor steltlopers.

6.1.4 De belangrijkste resultaten van dit onderzoek zijn:

- In de bodem van de plas-dras plekken komen nauwelijks regenwormen voor. Regenwormen worden wel aangetroffen in drassige delen die niet geheel en al onder water staan. Op deze plekken komen dichtheden voor met een behoorlijke biomassa.
- Op droogvallende slijkplekjes bereiken borstelwormen (tubifex) plaatselijk enorme dichtheden. Wanneer deze plekken opdrogen, verdwijnen de wormpjes in de bodem en zijn ze onbereikbaar voor foeragerende vogels. De biomassa van de borstelwormen kan aardig oplopen,

tot 50 g/m². De hoogste dichtheid wordt aangetroffen langs de slikoevers. Deze kleine borstelwormen kunnen met het blote oog worden waargenomen als een rode schemer in het oeverslik. In terreinen die permanent onder water staan bereiken kleine muggenlarven (Ceratopogonidae) een hoge dichtheid.

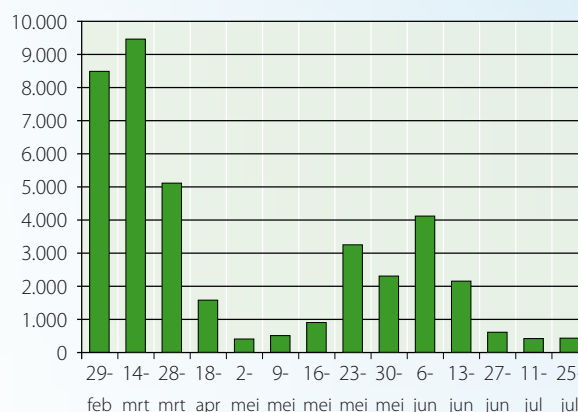
- Ook dierlijk plankton is waarschijnlijk een belangrijk aspect van de plas-dras terreinen, vooral op locaties die permanent onder water staan. Op drie van de vier onderzochte terreinen zijn hoge dichteden mosselkreeftjes, watervlooien en ander dierlijk plankton gevonden.

De conclusie is dat plas-dras terreinen zeer soortenarm zijn aan bodemfauna (regenwormen) en dat grotere waterdieren (macrofauna), zoals slakjes, waterkevers en waterwantsen er ontbreken. Er is echter wel een behoorlijke biomassa aanwezig van borstelwormen (tubifex) en kleine muggenlarven. De borstelwormen zijn waarschijnlijk als voedsel te benutten door grutto's en andere steltlopers. Een aanwijzing hiervoor is dat bij analyse van de maaginhoud van een verongelukte grutto op een plas-drasperceel veel tubifex is aangetroffen (mededeling Jan van der Geld). Voor kluut, wintertaling en slobbeend is het dierlijk plankton en de kleine muggenlarven waarschijnlijk belangrijk. De grutto kan deze zwevende waterfauna echter niet benutten (Tempelman in prep).

6.1.5 Slot

Plas-dras terreinen hebben een belangrijke betekenis voor de grutto. De soort maakt voor de start het broedseizoen massaal gebruik van de deze terreinen, om er te slapen en te rusten. Soms zijn op plas-dras plekken grutto's druk aan het foerageren. Omdat regenwormen, slakjes en grotere waterinsecten ontbreken, bestaat het voedselaanbod voor de grutto op deze plekken waarschijnlijk vooral uit borstelwormen (tubifex). Andere vogelsoorten benutten mogelijk de kleine muggenlarven en het dierlijk plankton. In hoeverre dit voedsel echt voor vogels in voldoende mate beschikbaar en opneembaar is, is niet precies bekend. Ten opzichte van de jaren negentig is het aantal grutto's op de slaapplekken sterk afgenomen. Deze afname hangt nauw samen met de afnemende broedpopulatie in ons land.

Door het tellen van jonge grutto's op slaapplekken kunnen we mogelijk iets zeggen over de jaarlijkse jongenproductie. Het is aan te bevelen deze locaties jaarlijks begin juli te tellen. Door het aandeel jonge grutto's ten opzichte van de volwassen grutto's te bepalen, krijgen we vooral inzicht in de wegtrekperiode van de volwassen vogels. De mate van het broedsucces kan er echter niet door bepaald worden.

Figuur 2. Aantal grutto's op plas-dras terreinen in Noord-Holland in 2008

Literatuur

Klein, D., F. Berendse, J. Verhulst, M. Roodbergen, C. Klok & R. van 't Veer. 2008. Ruimtelijke dynamiek van weidevogelpopulaties in relatie tot de kwaliteit van de broedhabitat. Rapport Directie Kennis nummer 2008/091.

Fabritius, H.E. 1998. Grutto's op slaapplekken in Noord-Holland. De Graspieper: Natte Voeten Plas/dras in Noord-Holland. SVN 98/1: blz. 50-53.
Gerritsen, G. 2008. Verslag van de landelijke tellingen van jonge grutto's in juli 2008. Intern verslag Nederland-Gruttoland.

Tempelman, D. in voorbereiding. Waterbodemdieren in plas-dras-terreintjes voor steltlopers en andere watervogels. Pilot-onderzoek naar het waterbodembodemleven op plas-dras-terreintjes in Noord-Holland: steltlopers, andere watervogels, onderzoeksjaar 2008. Grontmij | AquaSense

Veer, R. van 't & K. Scharringa. 2008. Weidevogelonderzoek Laag Holland. Analyse en interpretatie van de aangetroffen soorten, aantallen en dichtheden in 30.000 hectare weidevogelgebied.

6.2 Wormen en weidevogels in Laag Holland

RON VAN 'T VEER EN BART EDEL

In 2006 is door Bart Edel Projecten samen met een groot aantal deelnemers een driejarig project gestart waarbij aandacht werd besteed aan de relatie tussen wormen en weidevogels. Elk jaar kwam een groep enthousiaste boeren bijeen om te praten over de betekenis van hun land voor weidevogels in Laag Holland. De worm als voedselbron stond hierbij centraal en jaarlijks werden diverse graslanden bemonsterd om meer te weten te komen over het beheer en wormenaantallen. In dit artikel worden enkele opmerkelijke resultaten van het wormenproject toegelicht.

Wormen als voedselbron

Wormen vormen tijdens de vestigingsfase en de nestfase een belangrijke voedselbron voor steltlopers als grutto, tureluur, Kievit en scholekster. Omdat de hoeveelheid wormen mogelijk bepalend is voor hoge dichtheden aan weidevogels, is de aandacht voor wormen de laatste jaren flink toegenomen. In de noordelijke provincies vonden de onderzoekers Henk Hut en Fred Helmig bijvoorbeeld aanwijzingen dat in gebieden waar veel weidevogels broeden ook veel wormen aanwezig waren. In gebieden waar de weidevogels achteruitgingen kwamen minder wormen voor: minder dan 100 per m².

In het wormenproject van Laag Holland werd geen sterke relatie gevonden tussen het aantal wormen en het aantal weidevogels. Wel werd duidelijk dat in graslanden met een zeer hoog aantal broedende weidevogels, de wormenstand ook heel hoog was. Het wormenonderzoek geeft daarmee aan dat gebieden met een hoge weidevogelstand voldoende voedsel moet opleveren om grote aantallen vogels te kunnen herbergen. Dat er geen duidelijkere relatie werd aangetroffen lag voor de hand, omdat een hoge

weidevogeldichtheid van meerdere factoren afhangt. Zo is de openheid van een gebied belangrijk (minder vijanden), een relatief hoge grondwaterstand (meer voedsel beschikbaar) en een hoge kuikenoverleving (voldoende dekking en voedsel voor kuikens). Gebieden die plas-dras staan bleken stevast weinig regenwormen te bevatten. Dit soort plas-dras plekken bezit een opvallend arme bodemfauna die doorgaans vooral uit schimmels bestaat. Toch hoeven plas-dras plekken niet ongeschikt te zijn voor weidevogels: ze zijn bijzonder in trek bij rustende vogels en bevatten mogelijk alternatieve voedselbronnen (zie het hoofdstuk over plas-dras terreinen).

Aantallen wormen per vierkante meter

Het gemiddeld aantal wormen dat in het bovenste deel van de bodem beschikbaar is voor weidevogels, is inmiddels goed bekend en kan uiteenlopen van 1 tot 700 wormen per m². Het minste aantal wormen wordt aangetroffen op percelen die langdurig onder water staan. De meeste wormen worden aangetroffen in vochtige bodems die regelmatig worden bemest. Om een indruk te krijgen van aantallen: in Zaanstreek-Waterland (Noord-Holland) loopt het gemiddeld aantal regenwormen uiteen van 150 tot 200 per m² wormenproject Laag Holland), terwijl in Friesland en Groningen gemiddeld zo'n 290 wormen per m² werden geteld (onderzoek Hut & Helmig). Grote aantallen wormen in een grasland wil echter niet zeggen dat deze graslanden zeer geschikt zijn voor weidevogels. Het gebied moet namelijk voldoende open zijn en er moet een voldoende oppervlak aan geschikt kuikenland aanwezig zijn. Hoeveel wormen een perceel nu minimaal per m² moet bezitten om een stabiele weidevogelpopulatie te herbergen is echter nog steeds niet goed bekend.

Wormen en temperatuur

Wormen zijn gevoelig voor temperatuur. Zodra de bodemtemperatuur oploopt, zoeken wormen de diepere en koelere lagen van de bodem op. Voor weidevogels kan dat een probleem zijn omdat de wormen dan minder goed bereikbaar zijn. Ook udroging van de bodem speelt een rol. In 2007 ontstonden er door het droge en warme voorjaar problemen, toen veel weidevogels nauwelijks met hun snavel de verharde veengrond

konden doorboren. Alleen in vochtige tot natte bodems was het voedsel nog bereikbaar. Tijdens het wormenproject bleek dat in 2007 het succes van de bemonstering sterk onderhevig was aan de bodemtemperatuur (fig. 2). Hoe warmer het bovenste deel van de bodem, des te dieper zaten de wormen in de grond. Als we de 100 regenwormen per m² van het onderzoek van Hut & Helmig als maat voor een goed weidevogelgebied gebruiken, dan blijkt dat bij een bodemtemperatuur van 16°C er een ongunstige situatie kan ontstaan. Dit getal is overigens speculatief omdat niet goed bekend is wat een weidevogel minimaal aan regenwormen nodig heeft om in goede conditie te blijven. Wel is duidelijk dat bij een warm voorjaar het voedsel minder makkelijk bereikbaar wordt en dat dit een rol kan spelen tijdens erg droge voorjaren.

Wormen en zuurgraad

Van wormen is bekend dat ze niet van al te zure bodems houden, de pH moet niet lager zijn dan 4,0, terwijl meer optimale omstandigheden ontstaan vanaf pH 5,0 (mededeling Bedrijfslaboratorium voor Grond en Gewasonderzoek). In het onderzoek is gekeken of wormen in verzuurde bodems ook daadwerkelijk in lagere aantallen voorkwamen. Opvallend was dat een sterke relatie tussen verzuurde bodems en lage wormenaantallen niet kon worden aangetoond (fig. 3). Wel werden de hoogste aantallen wormen voornamelijk in de minst zure percelen aangetroffen. Wij vermoeden dat de lage aantallen ook worden beïnvloed door de waterstand in de winter. Als deze zich namelijk enkele weken tot aan of boven het maaiveld bevindt, dan kan het aantal wormen flink afnemen.

De onderzoeksgegevens geven aan dat er voorzichtig moet worden omgesprongen met het opbrengen van kalk om de wormenstand te verhogen. Als vuistregel is bekalking pas aan te bevelen als de pH zich onder de 4,5 bevindt.

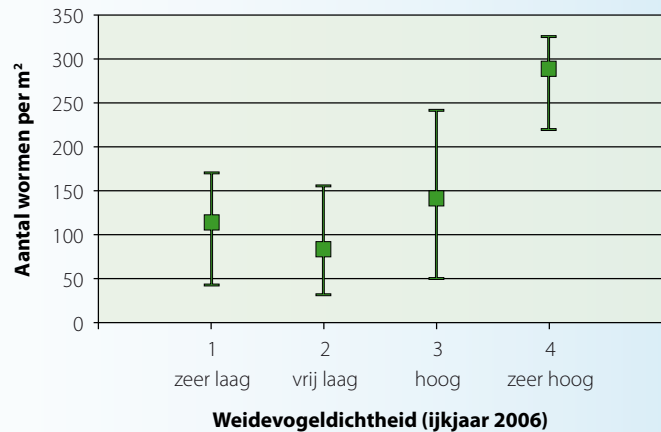

Fig. 1. Relatie wormen en weidevogels. Het aantal aangetroffen wormen (gecorrigeerd voor temperatuur) in 2007 per bemonsterd gebied, uitgezet tegen het aantal broedparen weidevogels dat in het voorgaande jaar werd aangetroffen. Uitgezet is het gemiddeld aantal wormen (groene blokjes) en de spreiding rond het gemiddelde tegen de dichtheidklasse aan weidevogels. Er werden 4 dichtheidsklassen onderscheiden, van zeer laag (< 25 broedparen/km²), vrij laag (< 50 bp/km²), hoog (75 bp/km²) tot zeer hoog (> 100 bp/km²).

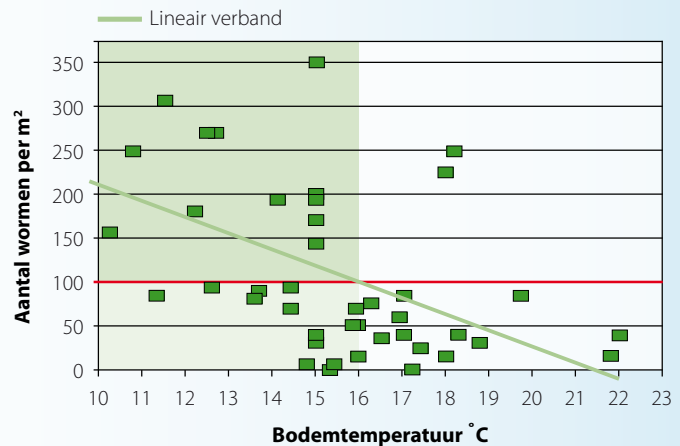

Fig. 2. Wormen en temperatuur. Bij stijgende temperatuur neemt het aantal wormen in het bovenste deel van de bodem af. De grafiek laat het aantal wormen in de bovenste 10 cm van de bodem zien. Wormen zullen bij een warme bodem naar beneden trekken omdat ze anders uitdrogen. De rode lijn is een indicatie voor goede weidevogelgebieden (> 100 wormen per m²); in het donkergroene gebied komen gunstige bodemtemperaturen en wormenaantallen voor.

Bemesting heeft als verzuringsbestrijding weinig zin, omdat de mest ammoniumzouten bevat. Beneden een pH van 4,5 zal de ammonium de verzuring eerder versterken dan verminderen. Uit het bodemonderzoek bleek tevens dat bijna alle veengronden in Laag Holland rijk waren aan magnesium. Een magnesiumhoudende kalk is daarom niet nodig, en er kan geld worden bespaard als er landbouwkalk (CaCO_3) wordt gebruikt. Wordt er echter fosfaatrijke kalk gebruikt, dan leidt dit doorgaans tot een verhoogde gewasproductie. Hierdoor verdicht zich de grasmat en kan de kwaliteit van het kuikenbiotoop afnemen.

Wormen en bemesting

Uit diverse onderzoeken blijkt duidelijk dat bemesting een gunstige invloed heeft op de wormenstand, ook tijdens het Laag Holland onderzoek werden hier aanwijzingen voor gevonden. Percelen die rijk waren aan kalium (bemestingsindicator) waren doorgaans ook rijker aan wormen. Hoeveel mest er nu precies moet worden uitgereden om een gunstige wormenstand voor weidevogels te bereiken is niet helemaal duidelijk. Onderzoek van David Kleijn in het Wormer- en Jisperveld laat zien dat wormenaantallen van 300 per m^2 al worden bereikt bij een mestgift van 75-100 kg stikstof (N), en dat bij een nog hogere mestgift de wormenaantallen verder toenemen. Meer mest in de bodem betekent echter een sterkere grasgroei, waardoor de kwaliteit van het kuikenbiotoop afneemt. Een geringe mestgift en een lage en gevarieerde grasmat tussen half mei en half juni is voor kuikens dan ook veel doeltreffender. Tenslotte blijkt ook de mestsoort nog van belang te zijn: vooral het gebruik van ruige mest is gunstig voor hoge aantallen wormen. Voor regenwormen is drijfmest minder geschikt omdat deze mest veel opgeloste zouten bevat die schadelijk zijn voor de tere wormenhuid.

Conclusies

Het wormenproject in Laag Holland heeft een aantal interessante conclusies opgeleverd. De belangrijkste conclusies zijn daarbij:

- Graslanden met zeer hoge weidevogeldichtheden bezitten de hoogste wormendichtheden.
- Bij lagere weidevogeldichtheden werd geen duidelijk verband met het aantal wormen gevonden. Een afnemende dichtheid aan regenwormen kon dan ook niet gekoppeld worden aan afnemende weidevogelaantallen.
- Bij ons beperkte aantal waarnemingen op veengrond kon slechts een zwakke relatie tussen pH en de aantallen wormen worden aangetoond. Uit de literatuur is echter wel bekend dat de aantallen wormen achteruit gaan naarmate de pH daalt onder 4,5. Bij subsidies voor bekalking als herstelmaatregel zou daarom alleen voorrang gegeven moeten worden aan percelen met een pH lager dan 4,5.
- Plas-dras terreinen bezitten weinig regenwormen en een verarmde bodemfauna. Er kunnen voor weidevogels echter wel alternatieve voedselbronnen aanwezig zijn: zie het artikel over de plas-dras terreinen.
- Bodems die relatief rijk zijn aan kalium (indicatie voor bemesting) bezitten doorgaans meer regenwormen.

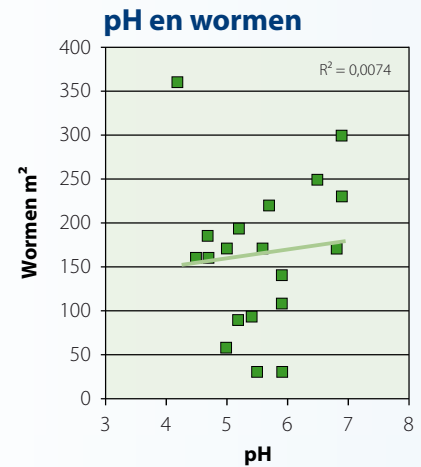

Fig. 3. Wormen en zuurgraad. In de grafiek is het aantal wormen en de zuurgraad uitgezet. Er is geen significant verband tussen het aantal wormen en de zuurgraad aangetroffen. Wel is duidelijk dat de hoogste aantallen wormen (> 200 per m^2) vooral in de minst zure terreinen zijn waargenomen.

6.3 Kansen voor grutto's op Texel

ERIC MENKVELD EN JOSÉ KOOPMAN (VERENIGING NATUURMONUMENTEN)

Texel heeft een oppervlak van 16.000 ha. Er is ongeveer 8.500 ha landbouwgrond op Texel en 5.800 ha natuurgebied. Wat landbouw betreft is Texel een zogenaamd gemengd gebied. Grofweg is de landbouwgrond te verdelen in 50% grasland en 50% bouwland. Het areaal bollenland bedraagt slechts enkele procenten. Op het grasland is veel schapenhouderij. De akkerbouw bestaat voor een groot deel uit de teelt van aardappelen, granen en bieten. Het afwisselende gebruik van de landbouwgrond met hierbij de verspreide ligging van natuurgebieden vormt een mozaïekachtig patroon in het landschap.

De natuurgebieden op Texel zijn grotendeels in eigendom bij Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Voor een klein deel wordt ook door particulieren aan natuurbeheer gedaan. De verbondenheid van Natuurmonumenten met Texel stamt al uit 1909. Een weidevogelrijk stuk land van circa 7 ha in polder Waalenburg was de tweede aankoop van Natuurmonumenten na het Naardermeer. Inmiddels bedraagt het huidige binnendijkse eigendom circa 900 ha. Nagenoeg heel polder Waalenburg is in eigendom van Natuurmonumenten en is een kerngebied voor de weidevogels van Texel.

Naast Waalenburg zijn ook Dijkmanshuizen en Drijvers Vogelweid de Bol belangrijke kernen voor weidevogels als broed-

gebied. De doelstelling in deze gebieden ligt echter op de botanische waarden. In de natte en soortenrijke graslanden groeit o.a. harlekijn-, brede en gevlekte orchis, addertong en echte koekoeksbloem. Dankzij de zoute kwel komen in deze gebieden ook zoutminnende soorten voor als zeeaster, schorrenzoutgras, knolvossenstaart, rode ogentroost en zeekraal. Langs de oostkant van het eiland bevinden zich nog tal van kleinere natuurgebieden welke samen een verbindingzone vormt tussen de drie bovengenoemde gebieden.

Vrijwel alle graslanden worden verpacht met beperkingen. Deze bestaan o.a. uit laat maaien (na 15 juni), naweiden met vee tussen 1 juli en 1 februari, en in overleg bemesten met ruige stalmest. Door deze beperkingen kunnen weidevogels in alle rust broeden en hun jongen laten opgroeien en kan de bijzondere flora in bloei komen en zaden vormen.

Door het ontbreken van de vos is er op Texel mogelijk een lagere predatiedruk. Hier staat wel tegenover dat er op Texel relatief veel roofvogels voorkomen, zoals bruine en blauwe kiekendief, havik en buizerd. Ook verschillende meeuwensoorten zorgen voor predatie, met name tijdens het bewerken van het bouwland.

Waar leven de grutto's

Uit recent onderzoek blijkt dat grutto's in de natuurgebieden van Texel in veel hogere dichtheden voorkomen dan in het agrarisch gebied. In 2006 bedroeg de broeddichtheid van grutto 20,1 broedparen per 100 ha in natuurgebieden, tegen 2,7 broedparen per 100 ha in agrarisch gebied (tabel 1). De sterke voorkeur voor vochtig en kruidenrijk grasland is duidelijk: de meeste grutto's broeden in kruidenrijke dotterbloemgraslanden en brakke graslanden. Opvallend is hierbij dat Natuurmonumenten voor de meeste weidevogelrijke gebieden op Texel een botanische doelstelling heeft gekozen. De weidevogelstelling is hierbij een nevendoeelstelling, maar gezien de hoge dichtheden zeker niet onbelangrijk! Omdat het botanisch beheer gericht is op een late maaidatum en een lage gewasproductie (weinig bemesting), liften weidevogels mee met dit type beheer. Tijdens de kuikentijd in de tweede helft van mei is hierdoor het gewas niet dicht en lang, en is de grasmat bloemrijk en rijk aan insecten. Dit soort omstandigheden zijn ideaal voor het opgroeien van weidevogelkuikens. Op Texel komen in het agrarisch gebied ook concentraties van weidevogels voor op extensiever beheerd

grasland. Op Texel blijkt dat de grutto - meer nog dan de Kievit - een bijna jaarlijks gelijke voorkeur heeft voor bepaalde delen/percelen. In het agrarisch gebied komt de grutto het meest in het zuidwesten voor. In dit deel ligt ook een pilotgebied (1000 ha) van het project Nederland Weidevogelrijk. De dichtheid van grutto's bedraagt hier 6,0 tot 8,1 broedparen per 100 ha (periode 2006 - 2008). Indien in dit proefgebied de akkers niet worden meegerekend, dan bedraagt de dichtheid van grutto's op de graslandpercelen zelfs 15 broedparen per 100 ha. In het noorden (polder Eijerland en 't Noorden) zijn in het agrarische gebied bijna geen broedterritoria van grutto aanwezig.

De omstandigheden op Texel blijken gunstig te zijn om een goed broedsucces voor de grutto mogelijk te maken. In een agrarisch deelgebied is in 2008 het broedsucces bepaald d.m.v. alarmtellingen. In het onderzochte gebied bleek dit 75 % te zijn. Het areaal aan geschikt grasland met rustperiode is blijkbaar voldoende groot waardoor er voor de gruttokuikens goede opgroeimogelijkheden zijn. Jonge grutto's blijken vooral op te groeien in de insectenrijke en extensief beheerde kruidenrijke percelen met een botanische doelstelling.

In 2008 hebben de agrarische natuur- en landschapsvereniging De Lieuw, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de vogelwerkgroep Texel de samenwerking gezocht om Texel nog beter voor de grutto en andere weidevogels te maken. Dit resulteerde in de oprichting van een weidevogelkring en het Weidevogelplan Texel 2008. De ambitie is gericht op stabilisatie van de aantallen broedparen bij een afnemende landelijke trend. Door betere afstemming streven de partijen naar een beter weidevogelbeheer in, maar vooral rondom, de natuurgebieden die de belangrijkste kerngebieden vormen.

Meer specifiek: voor de grutto in het agrarisch grasland streeft men naar minimaal 10% extensief beheerde, kruidenrijke percelen in de vorm van maaidatumpercelen en percelen met een botanisch beheerpakket. Deze percelen dienen zo goed mogelijk aan te sluiten op gebieden met een goede gruttostand, met name in de natuurgebieden, zodat er robuuste gruttogebieden ontstaan. Het geïsoleerd voorkomen van maaidatumpercelen en botanische percelen willen de samenwerkingspartners beperken omdat versnippering van gunstig broedgebied minder effectief is gebleken. Op grond van de broedvogelinventarisatie van 2006 zijn in het agrarisch gebied gruttogebieden geselecteerd. Met name in deze gebieden wordt naar passende beheermaatregelen voor de grutto gezocht.

Vanwege het aangepaste beheer zullen de natuurgebieden van Natuurmonumenten een duurzaam broedgebied vormen voor de grutto en andere weidevogels. Door het aankopen en inrichten van percelen rond bestaande gebie-

den probeert Natuurmonumenten robuuste kerngebieden te creëren voor de weidevogels. Met deze ambitie, en de samenwerking binnen de weidevogelkring, wordt ook vorm gegeven aan het landelijk beleid, namelijk het behoud van de huidige weidevogelaantallen!

Oppervlak (ha)	4167	657	4824
soort	agrarisch	natuur	totaal
Scholekster	23,5	24,7	23,7
Kievit	12,8	30,8	15,2
Grutto	2,7	20,1	5,1
Tureluur	1,9	16,7	3,9
Veldleeuwerik	5,6	5,3	5,5
Gele Kwikstaart	10,8	1,8	9,6
Graspieper	4,4	6,7	4,7
Slobeend	0,3	3,3	0,7
Kuifeend	0,9	5,9	1,6
Krakeend	0,1	0,2	0,1
Zomertaling		0,5	0,1
Wintertaling		0,3	0,0
Kwartel	0,1	0,0	0,1
Kluut	0,1	28,9	4,0
Visdief	0,1	71,2	9,8
Bontbekplevier	0,0	2,1	0,3
Totaal	63,3	219,2	84,6

Tabel 1. Aantal broedparen weidevogels per 100 ha in onderzochte gebieden op Texel (2006).

7. Weidevogelbeleid in 2008

FRANK VISBEEN EN DIRK TANGER

Weidevogels staan volop in de aandacht van de politiek. Veel partijen en organisaties zijn betrokken bij de ontwikkeling en beïnvloeding van het weidevogelbeleid. Hieronder enkele hoogtepunten van het afgelopen jaar.

Rijksniveau

- Landschap Noord-Holland (LNH) was actief in de landelijke Kenniskring Weidevogellandschap. In opdracht van LNV heeft Landschap Noord-Holland in samenwerking met SOVON Vogelonderzoek Nederland, het Centrum voor Milieuwetenschappen Leiden (CML) en Rijksuniversiteit van Groningen het rapport *Weidevogels op landschapschaal* opgeleverd. Hierdoor werd de kennis over de meest gewenste waterstand en het oppervlak grasland dat eind mei nog niet gemaaid moet zijn voor een goed weidevogelbeheer, vergroot. Tevens bracht Landschap Noord-Holland in dat criteria voor een goed weidevogelbeheer niet alleen gebaseerd moeten zijn op aantallen broedende grutto's, maar in het kustgebied ook op broedende scholeksters. Landschap Noord-Holland steunde het idee dat de Kenniskring Weidevogellandschap nog tenminste een aantal jaren moet functioneren.
- Het project Nederland Weidevogelrijk van Natuurlijk Platteland Nederland (NPN) is in 2008 voortgezet. In het projectteam nemen Natuurmonumenten, Landschapsbeheer, NPN, Staatsbosbeheer en De Landschappen deel. In 2008 werden in 16 pilotgebieden waaronder de volgende gebieden (Ronde Hoep, Bovenkerkerpolder en Texel) in Noord-Holland gebiedsgerichte maatregelen en tellingen uitgevoerd. Bij de eindconclusies kwam naar voren dat met een gebiedsgerichte aanpak agrariërs bereid zijn extra maatregelen te treffen voor de weidevogels. De resultaten van het project zijn gebruikt voor nieuwe subsidiepakketten (PSAN) die in 2009 van kracht worden.
- Het landelijk Communicatieproject Rijk Weidevogellandschap is in 2008 gestart. Omdat geconstateerd was dat de onderlinge doorstroming van kennis vanuit de onderzoekers en de beheerders (boeren en terreinbeheerders) onvoldoende was, is in 2008 gestart met het zorgen voor kennisoverdracht. De kennisoverdracht vindt vooral plaats door middel van lezingen over onderwerpen waar de beheerders zelf kennis voor vragen. Hiervoor zijn in 2008 vier bijeenkomsten gehouden. Voorts zullen over een aantal onderwerpen korte en duidelijke folders/brochures worden gemaakt. Een belangrijk onderdeel van het project is het bewust maken van de gemeenten in Nederland. Zij hebben een belangrijke taak bij het herstellen en bewaren van de ruimtelijke condities (openheid) voor een goede weidevogelstand. Omdat in 2008 de nieuwe wet Ruimtelijke Ordening van kracht werd, wordt ook nagegaan welke instrumenten de gemeenten hebben en welke instrumenten door de provincies gebruikt zouden moeten worden.
- De verschillende (terrein)beheerders zijn vertegenwoordigd in de Regiegroep van het Weidevogelverbond. Het Weidevogelverbond wil middels het landelijk actieprogramma 'Een Rijk Weidevogellandschap' de achteruitgang van de weidevogels tot stilstand brengen. In 2008 zorgde de regiegroep weer voor extra aandacht voor de weidevogels doordat er een amendement bij de begroting van LNV werd ingediend voor een nieuwe kwaliteitsimpuls (6,2 miljoen).

7. Weidevogelbeleid in 2008

38

Provinciaal niveau

- De terreinbeheerders hebben in 2008 met de provincie Noord-Holland veelvuldig formeel en informeel contact gehad over het weidevogelbeleid, uitvoering van de Kwaliteitsimpuls 2008 en onderzoek. Doordat verschillende organisaties op landelijk niveau voldoende kennis hebben, konden zij dat in de contacten met de provincie goed doorgeven. Met name het Programma Beheer en de veranderingen daarin, werden in IPO verband (samenwerking provincies) door de provincie besproken. Daar werden de contouren van het nieuwe weidevogelbeleid bepaald. Helaas kon nog geen oplossing worden gevonden voor het probleem dat in sommige provincies wel geld (via het ILG) voor weidevogelbeheer is, maar dat het in de betreffende gebieden om minder kansrijke gebieden gaat dan in bijvoorbeeld Noord-Holland, Friesland, Zuid-Holland en Utrecht. Dit punt en vooral het (nog) niet beschikbaar komen van nieuw structureel geld voor het beheer voor weidevogels, brengt met zich mee dat er prioriteiten moeten worden gesteld. De discussie richt zich er op dat vooral in kansrijke gebieden geld moet worden ingezet voor een goed weidevogelbeheer en dat er meer geld beschikbaar moet komen voor een aantal maatregelen die essentieel zijn voor weidevogels. Daarnaast zou er apart beheerbeleid moeten komen voor soorten die niet onmiddellijk profiteren van de beheermaatregelen voor graslanden. Het gaat daarbij ondermeer om soorten als de scholekster en de zangvogels (gele kwikstaart en veldleeuwerik).
- Het cluster onderzoek Landschap Noord-Holland is in opdracht van de provincie in 2008 begonnen met het opstellen van bouwstenen voor een provinciale weidevogelvisie. Hierin is nauw samengewerkt met het Kenniscentrum Weidevogels.
- Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschap Noord-Holland, Natuurlijk Platteland West en de aangesloten Natuurverenigingen en de Provincie Noord-Holland slaan in 2009 de handen ineen om de verschillende belangrijke weidevogelgebieden van Noord-Holland gebiedsdekkend in kaart te brengen. In totaal zal 50.000 hectare worden onderzocht op weidevogels. De resultaten zullen een belangrijk ijkpunt zijn van de start van het nieuwe weidevogelbeleid in 2010. De cluster onderzoek van Landschap Noord-Holland coördineert dit onderzoek. Eind 2008 is gestart met de voorbereiding.
- Het Kenniscentrum Weidevogels is in 2008 nu echt van start gegaan. De ambitie is er en verschillende projecten zijn opgezet. Teleurstellend was het dat er geen financiële bijdrage vanuit de provincie voor een aantal basistaken van het kenniscentrum beschikbaar kwamen. Het Kenniscentrum kon daardoor niet in volle omvang haar doelen realiseren.

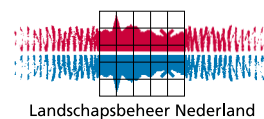

Gebiedsniveau

- In verschillende gebieden werken steeds meer beheerders (zowel terreinbeheerders als agrariërs) samen aan een gebiedsgerichte aanpak voor weidevogels, zoals in de Ronde Hoep, Bovenkerkspolder en Texel. Ook in West-Friesland, Zeevang, Waterland-Oost, de Krommeniër Woudpolder en de Uitgeesterbroekpolder zijn nieuwe weidevogelkringen opgericht.
- In West-Friesland heeft de samenwerking tussen Landschap Noord-Holland en de agrarische natuurvereniging West-Friesland geleid tot een samenwerkingsproject. 'Terreinbeheerders werken samen met de boeren aan kennisoverdracht, afspraken voor vogeltellingen en gezamenlijke, gebiedsgerichte beheerafspraken. Deze zaken lopen vooruit op samenwerkingsvormen die in de toekomst nodig zijn voor een goede uitvoering van het Programma Beheer. Het project is via de regionale ILG commissie West-Friesland (die positief adviseerde aan Gedeputeerde Staten) bij de provincie Noord-Holland ingediend. In eerste instantie werd het project afgewezen, maar tegen het eind van 2008 werd duidelijk dat het project wellicht via de Kwaliteitsimpuls Weidevogels 2009 kan worden uitgevoerd.
- In steeds meer gebieden vindt er samenwerking en/of toenadering plaats in natuurgebieden tussen de terreinbeheerders, de agrarische natuurvereniging en de agrariërs. Alhoewel de samenwerking broos is, zien we goede resultaten in gebieden als bijvoorbeeld Varkensland, het Wormer en -Jisperveld en West-Friesland.
- Met de agrarische natuurvereniging Water, Land en Dijken (WLD) werd een overeenkomst gesloten om de vrijwillige

kenniscentrum
weidevogels

Natuur dichtbij
DE LANDSCHAPPEN

weidevogelbescherming door Landschap Noord-Holland (LNH) te laten uitvoeren. Daartoe kwam de projectleider in dienst van LNH. Ook werd de intentie geuit om te onderzoeken of ander vrijwilligerswerk (natuurinventarisaties, vrijwillig natuur- en landschapsbeheer) gezamenlijk kan worden gestimuleerd.

- In het Nationaal Landschap Laag Holland hebben Staatsbosbeheer, LNH en WLD in 2008 drie nieuwe weidevogelkringen opgestart; voor 2009 is een aanvraag gedaan voor nog eens drie weidevogelkringen. Met deze kringen is het eerste fundament gelegd voor meer samenwerking tussen alle beheerders en gebruikers van de betreffende gebieden.
- In relatie tot de aanwezigheid van weidevogels hebben Landschap Noord-Holland en de ANV Water, Land en Dijken samen een analyse gemaakt van het uitgevoerde beheer in het Limmer Die en het Oosterveld bij Castricum. Duidelijk was dat er in delen van het gebied onvoldoende kuikenland voor de grutto was, of dat het laatgemaaide kuikenland op de verkeerde plaats lag. Ook werd geconstateerd dat predatie een rol speelt.
- De beheerders hebben nauw samengewerkt bij de totstandkoming van een werkbare subsidieverordening voor de kwaliteitsimpuls weidevogels. Vervolgens hebben alle beherende organisaties in Laag Holland gezamenlijke dagen georganiseerd, zodat in de belangrijke weidevogelgebieden gecoördineerde en zinvolle subsidieaanvragen zijn ingediend.

Colofon

Uitgave

Kenniscentrum
Weidevogels

Fotografie

Hans Brinks, Foto Natura,
Ton van Haaren,
Frank van der Most,
Ed Zijp, Eric Menkveld,
Onno Steendam en
Wim Tijssen.

Redactie

Stijn van Belleghem,
Rene Faber, Kees
Scharringa, Dirk Tanger,
Frank Visbeen

Vormgeving

Opzet, Santpoort-Zuid

Eindredactie

Ron van 't Veer
(Van 't Veer & De Boer
Ecologisch Advies &
Onderzoeksbureau)

Druk

Hollandia Offset

Oplage

2.000

Projectleiding

Stijn van Belleghem,
Frank Visbeen en
Inge Plaatsman

Heiloo, april 2009

Landschap Noord-Holland is aangesloten bij het samenwerkingsverband Landschapsbeheer Nederland en maakt deel uit van de 12 Landschappen. Alle 12 Landschappen brengen natuur dichtbij! Dankzij de Nationale Postcode Loterij.

Landschap Noord-Holland
Postbus 257
1900 AG Castricum
Tel. 088 - 006 44 00
www.landschapnoordholland.nl
info@landschapnoordholland.nl

GEDRUKT OP FSC PAPIER

**VOOR
GOEDE DOELEN**
Keurmerk voor
verantwoorde
fondsenwerving-
en besteding